

II Timpanul de vest al naosului și inscripțiile descoperite*

Din ansamblul informațiilor desprinse în urma minuțioasei investigații a timpanului vestic, grafiturile ne aduc, desigur, interesante date, ce se corelează istoriei multisekulare a lăcașului. Cu toate că fuseseră detectate din 1915, de către restauratorii picturii – ne referim la lucrările executate de D. Noroce¹ – ele nu au constituit atunci o preocupare a acestora. În raport cu numărul mare al însemnărilor murale din altarul lăcașului sau de pe stâlpii din naos, totalizând mai bine de 250 de inscripții², micile „cronici” din amintita nișă nu păreau a mai oferi elemente de referință. Lecturarea lor cu atenție vedește totuși, contrariul. Pentru a le desluși semnificația și a le înțelege rostul trebuie mai întâi urmărită succesiunea lor în timp, căci, numai prin fixarea unor repere cronologice se pot întreprinde apoi demersuri în vederea identificării – în măsura posibilului – a celor ce și-au înscris numele aici.

Din rândul textelor sgratitate pe laturile de nord și sud ale deschiderii din axul timpanului, peste 30 au fost descifrate cu certitudine, iar pe alte câteva le redăm într-o transcriere probabilă. O privire de ansamblu asupra tuturor acestora relevă faptul că în 17 cazuri, cei ce și-au înscris numele sunt grămăticii și *paraclisiarhi*. Datorită deteriorării picturii de-a lungul timpului, în trei locuri pentru primii menționați și în patru situații ce-i privesc pe ceilalți, nu mai sunt lizibile acum decât atribuțiile deținute odinioară de ei. Inscripțiile ne amintesc, de asemenea, de cinci preoți și un diacon și de alți 14 locuitori, ale căror profesii, dregătorie sau loc de obârșie nu sunt însă indicate, ceea ce constituie, evident, o dificultate pe calea stabilirii identității lor.

O singură excepție în privința determinării timpului în care a fost înscrisă informația epigrafică ce ne preocupă o constituie aceea aflată la limita superioară a peretelui nordic al nișei, și anume: **пис поп(а) Илие : лет зрин** (a scris popa Ilie; leat 7158 [1649–1650]).

Fig. 1.

* Pentru sprijinul acordat de prof. Dan Mohanu la cercetarea inscripțiilor din nișa timpanului vestic, pentru materialul ilustrativ, fotografii și decalcuri, ce i-au fost puse cu bunăvoință la dispoziție, C. Bălan îi aduce și pe această cale mulțumirile cuvenite, mulțumiri adresate și colectivului de specialiști restauratori. Ne îndreptăm recunoștința noastră, pentru sprijinul primit, și față de distinsul nostru coleg, Nicolae Constantinescu, de la Institutul de Arheologie al Academiei Române, precum și față de Direcția Monumentelor Istorice, îndeosebi a Domnului Sergiu Iosipescu, și, totodată, față de Muzeul din Curtea de Argeș, a Domnului Nicolae Moisescu și a Domnișoarei Elena Teodorescu.

¹ Informații comunicate cu decenii în urmă de pictorul D. Noroce, care presupunea că inscripțiile în cauză aparțineau unei perioade mai târzii, față de vremea la care fusese clădit lăcașul.

² Materialul a fost detectat de noi și încorporat în vol. *Inscripții medievale și din epoca modernă a României. Județul istoric Argeș* (sec. XIV–1848),

Numele prelatului este precedat – în plan inferior – sau urmat – în zona de deasupra – de iscălitura lui: **поп(а) Киръка**³ (popa Chirăca), a lui **поп(а) Манъ исписах**⁴

Fig. 2

(popa Manea a scris), precum și de grafitul **пис поп(а) Раду**⁵ (a scris popa Radu).

Fig. 3.

Vom remarca totodată că elemente de cronologie, mai puțin semnificative pentru datarea inscripțiilor prezente aici, dar interesante sub aspectul circulației lor în mediul popular, însoțesc semnăturile a doi grămăticii: **Анаръ пис грамастикъ Герге**⁵ (Decembrie; a scris gramaticul Gherge) și **пис грамати(к) Или**; **анаръ**⁷ (a scris gramaticul Ili[e]; decembrie).

Fig. 4.

³ Numele este întâlnit în onomastica din zona Argeșului, mai ales din spre mijlocul sec. al XVII-lea. Prelați omonimi figurează ca martori în diferite acte privind viața din vechea reședință domnească de la Curtea de Argeș.

⁴ Grafitul în cauză, ca și cel ce-l urmează datează din a doua jumătate a veacului al XVII-lea.

⁵ Inscripția aparține sec. XVI.

⁶ Ilizibil acum; întregirea ne aparține.

⁷ Pentru el cf. Pl. 1, fig. 2.

Există prin urmare reale impedimente în încercarea de a restitui șirul cronologic al inscripțiilor murale din timpanul de vest al naosului. Și aceasta cu toate că aici sunt inserate mai multe nume de grămăticii, care, în două situații, precizează chiar faptul că au scris în domnia lui Basarab voievod sau a unui Alexandru vodă, dinastia nu ușor de identificat, de vreme ce alți omonimi ai lor s-au aflat în scaunul Țării Românești, pe durate lungi de timp, pornind din secolul al XIV-lea⁸.

Greutățile ce se fac simțite pentru aprecierea vremii în care au fost sgratitate însemnările murale din deschiderea centrală a peretelui vestic al naosului, îndreaptă, firește, atenția spre un făgaș, adesea folosit, și anume la datarea lor după caracteristicile grafiei. Dar, în situația de față, și această alternativă impune multă prudență ținând seama de numărul mic de surse epigrafice cunoscute din perioada de după întemeierea statului⁹ și mai ales de împrejurarea că lăcașurile din Țara Românească nu conservă nici un ansamblu de pictură originală din veacul al XV-lea. Astfel suntem lipsiți de mărturiile necesare pentru aprecierea evoluției grafiei, a particularităților scrierii murale.

Apelul la izvoarele documentare în vederea identificării acelor care s-au iscalit în nișa în cauză, în special a grămăticilor, nu este – de asemenea – lipsit de dificultăți. Amintim cu deosebire sărăcia surselor documentare interne, știut fiind că pentru perioada de până la 1500, acestea totalizează cca 320 de acte¹⁰, elaborate de-a lungul a mai bine de 250 de ani. Nu trebuie apoi uitat faptul că penuria izvoarelor redactate în cancelariile domnești se face simțită chiar în etape de mai mare stabilitate, cum a fost spre pildă aceea a lui Neagoe Basarab (1512–1521), voievod din vremea căruia sunt cunoscute aproximativ 120 de acte¹¹. Ulterior, numărul documentelor interne va spori treptat, în special din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, ajungând, spre exemplu, în timpul lui Alexandru al II-lea Mircea (1568–1577), prin urmare într-un interval tot de cca 10 ani, să înregistreze o creștere de peste patru ori, în raport cu etapa precedentă¹². Datorită acestui fapt, cei ce s-au semnat în nișa timpanului vestic își pot găsi mai lesne identități în onomastica epocii respective, dar analogiile stabilite fără dovezi concludente în ce privește numele comune: Dumitru, Gherghe, Ilie, Radu, Șerban, ș.a., chiar dacă sunt însoțite de unele determinative, pot genera erori. De aceea, pentru a aprecia cât mai exact succesiunea cronologică a grafitelor apar necesare și alte demersuri, pe făgașul stratigrafiei – revelator – cum se va vedea, în determinarea cu probabilitate, a ordinii în care ele au fost înscrise. La capătul acestei cercetări ne-a apărut evidentă concluzia că pe peretele nordic al nișei inscripțiile se desfășoară în suită cronologică pornind din zona de mijloc, către partea superioară, deși, în spațiile mai largi dintre acestea, ulterior au fost sgratitate și alte nume.

Din rândul micilor „cronici murale” asupra cărora ne vom opri mai întâi, ținând seama de locul ce-l ocupă, de elementele grafice și conținut, numărându-se deci printre cele mai vechi grafite de aici, remarcăm formularul slavon, parțial lizibil:

⁸ Cf. *Istoria României în date*, sub red. lui C.C. Giurescu, București, 1971, p. 453–455.

⁹ Cf. V. Drăghiceanu, *Curtea domnească din Argeș. Note istorice și arheologice*, în „BCMI”, X–XVI (1917–1923), p. 31, 32, 44, 50, 55, 57; să se vadă și P. Chihaia, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, 1974, p. 19 și foto fig. 2–4, după p. 80; N. Constantinescu, *Curtea de Argeș (1200–1400). Asupra începuturilor Țării Românești*, București, 1984, p. 42–43 și desen la p. 44.

¹⁰ Cf. *Documente Romaniae Historica, B, Țara Românească, I (1274–1500)*, ed. de P. P. Panaitescu și D. Mioc, București, 1966 (DRH,B)

¹¹ Cf. *Ibidem*, 11 (1501–1525), ed. de Șt. Ștefănescu și C. Diaconescu, București, 1972, p. 193–405.

¹² Cf. *Ibidem*, VI (1566–1570), București, 1985, p. 93–312; *ibidem*, VII (1571–1575), București, 1988, p. 1–352; a se vedea și *Documente privind istoria României, veac. XVI, B, Țara Românească*, vol. IV (1571–1580), București, 1952, p. –294.

...¹³ **ГРАМАТИК...¹⁴(-) И СТАНЬ БРАТЬ ПО ГРАМАТИК**
МАНЪ ВЪРЖЛО БРАТІА... (... gramaticu ... și Stan I-a ales pe Manea gramaticu, <care> i-a tocmiț pe <alți> confracți). Informația epigrafică consemnează, așadar, modul în care unii dintre știutorii de carte erau primiți printre îngrijitorii lăcașului curții domnești argeșene, aflați în subordinea eclesiarhului, păstorul scriptelor și supraveghetorul activității de întreținere a valorosului edificiu¹⁵.

Rostul însemnatei ctitorii a Basarabilor, sub oblăduirea căreia s-a desfășurat – fără îndoială – o activitate cărturărească pe durate mai lungi ale timpului, chiar și atunci când capitala statului s-a aflat statornic la Târgoviște și București, este vădit și de prezența grămăticilor, atestați în diferite alte zone ale bisericii, nu numai în deschiderea din axul central al timpanului vestic¹⁶, ca o mărturie a continuității procesului de învățământ, promovat odinioară aici, în cadrul cancelariei domnești.

Fără a stăruii acum asupra referințelor ce pun în lumină preocupări în sfera cultural-eclesiastică, mai puțin cunoscute, din existența fundației princiare de la Curtea de Argeș, vom evidenția în mod deosebit textele ce ne pot conduce la stabilirea limitelor cronologice în care se înscriu, pentru a fixa – pornind de la acestea – succesiunea în timp a grafitelor aflate în plan inferior sau în spațiul de deasupra lor. Este vorba de inscripțiile aflate în zona superioară a aceleia cu formular slavon, deja amintite, și anume **”аз пи(и)сакъ г(р)ам(а)т(и)кѣ Дѣмитри, параклисиархъ въ ани Басараба воєвода”** (am scris eu gramaticu Dumitru, *paraclisiarhul*, în zilele lui Basarab voievod), căreia i se aliniază în plan ascendent informația epigrafică **”+азъ писакъ Тоуавръ граматик, параклисиархъ, въ ани Лазд(и)а(р)ъ вривода”** (am scris eu, Tudor gramaticu, *paraclisiarhu*, în zilele lui Alexandru voievod; cf. pl. 1, fig. 3–4). În vederea datării lor trebuie să se țină seama atât de rezultatele ultimelor investigații istorico-arheologice¹⁷, care așează începutul actualului lăcaș în anii 1365–1369¹⁸, cât și de analiza formularului ce își găsește mai de grabă corespondente în acelea dintr-o etapă ulterioară¹⁹.

Definitorii ne apar totodată observațiile asupra stratului de pictură originală dezvăluind nu numai striatii în structura frescei, ci și fisuri, pe care cei ce și-au însemnat numele în deschiderea centrală a timpanului vestic au fost chiar nevoiți să le evite. Relevăm în acest sens că Tudor grămăticul și *paraclisiarhul*, sgratitând numele voievodului Alexandru, a trebuit – datorită existenței unei crăpături – să lase un spațiu între literele „ѣ” (e) și „ѡ”²⁰ (x). Deteriorările produse la nivelul

¹³ Inscripție acum ilizibilă.

¹⁴ Siglele sgratitate în continuare nu permit o lectură coerentă. În partea superioară se distinge termenul **Параклисиархъ** (*paraclisiarh*), iar sub el și în continuare siglele la care ne-am referit pare să fi fost scris **Никола [и]** (Nicodim?). În formularul de la pl. I, fig. 1, am redat în transcriere numai partea în care lectura a fost efectuată cu certitudine. După grafie inscripția se situează pe la începutul secolului al XVI-lea.

¹⁵ Referindu-ne la *paraclisiarhi*, relevăm că termenul este de origine greacă, dicționarele de specialitate dându-i echivalentul de *paraclicer*, îngrijitor al bisericii. Sensul exact al cuvântului este de *sub eclesiarh*, ajutor al acestuia. De circulație mai restrânsă el apare citat, cu deosebire, la fundațiile domnești și ale marii boierimi. Cu o formulă apropiată și anume de *paramonar* – tot de influență grecească (de la „παρρηγιω”, în înțeles de apropiat, fidel), îl întâlnim la Mănăstirea Bistrița, ctitoria Craioveștilor, unde, la 1627, figurează un „păzitor al bisericii și *paramonar* al marelui eclesiarh”. *Paraclisiarhi* sunt cunoscuți până târziu, căci la Mănăstirea Neamț, din Moldova, monahul Amvrosie *paraclisiarhu*, se semna la 1761–17662, pe o Psaltire copiată acolo, încă din 1579 (cf. P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei RPR*, I, București, 1959, p. 133 și 261).

¹⁶ Cf. V. Drăghiceanu, *art. cit.*, p. 36, cu referire la David, Manole grămăticii ș.a. cum au fost Ilie, Stan sau Mandul logofăt, precum și Goiceanu grămăticul (cf. pentru acesta din urmă Dan Mohanu, *O nouă etapă în conservarea și restaurarea picturilor murale din secolul al XIV-lea de la Argeș. Absida altarului*, în „RMM”–MIA, XX (1989), nr. 1, p. 58, fig. 27 și p. 59).

¹⁷ Cf. N. Constantinescu, *op.cit.*, p. 146–148.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Unele analogii pot fi întâlnite în formularele documentelor interne dinspre sfârșitul secolului al XV-lea – veac XVI (cf. *DRH,B*, I–VII).

²⁰ Cf. și Pl.1, fig. 4.

picturii, nu numai aici, dar și în alte zone ale nișei, constituie dovezi de necontestat că inscripțiile lecturate de noi aparțin unei vremi în care zugrăveala prezenta semne „de îmbătrânire“.

Coroborarea datelor înfățișate mai sus conduc fără îndoială la constatarea că dinastia menționată în cele două texte nu pot fi identificați cu Basarab I (c. 1310–1352) și că urmașul său Nicolae Alexandru (1352–1364), ci cu alți domnitori, de mai târziu.

Răspunsurile la întrebările firești privind identitatea celor doi voievozi și a timpului în care s-au aflat în scaun sunt condiționate de aprecierea ordinii înscrierii grafitelor în spațiul respectiv. În legătură cu acest fapt observă că Dumitru grămăticul și *paraclisiarhul*, sgrăfitând inscripția relevantă mai înainte, a fost obligat să o arcuiască, în forma unui segment de cerc, în partea ei finală, ca urmare a existenței altei informații epigrafice, prezentă aici dintr-o etapă precedentă. Ea se desfășoară, în parte, în plan oblic, de-a lungul unei componente a desenului rectangular al veacului al XIV-lea, și aparține grămăticului Ilie²¹.

Revelator se vedește apoi a fi modul în care celălalt grămătic, Tudor, a incizat următorul mesaj, în vremea lui Alexandru vodă, căci el a folosit ca reper liniar grafitul precedent, din domnia lui Basarab, pe care l-a urmat – echidistant – apărând ca și acesta, ușor arcuit în partea sa de sfârșit²². Succesiunea lor ne oferă astfel posibilitatea stabilirii cu certitudine a unei cronologii, știut fiind că un voievod cu numele Alexandru, care să ocupe scaunul țării, după principele Basarab, nu a putut fi decât Alexandru al II-lea Mircea²³ (1568–1577). Aprecierea, din punct de vedere al grafiei, între cele două inscripții, nu lasă nici un dubiu în a afirma că precedentă, înscrisă de Dumitru grămăticu, trebuie așezată în domnia lui Neagoș Basarab²⁴ (1512–1521), vreme în care reședința de la Curtea de Argeș a cunoscut o remarcabilă înflorire²⁵.

La capătul acestor constatări, privind în ansamblu grafitele de pe latura nordică a nișei, putem conchide – cu justificat temei – că felul în care se succed, de la mijlocul peretelui și până la limita superioară, reflectă, în principal, însăși ordinea constituirii lor în timp.

Acum, urmând șirul acestor inscripții, deci după vechimea lor, pornind din planul median al deschiderii centrale a timpanului vestic, redăm lectura numelor descifrate cu certitudine, dar și cu probabilitate, însemnări murale aparținând în bună măsură secolului al XVI-lea, și anume: **Радослав**; **Дръгич**²⁶ (Radoslav; Drăghici), al unui omonim: **Радослав**²⁷

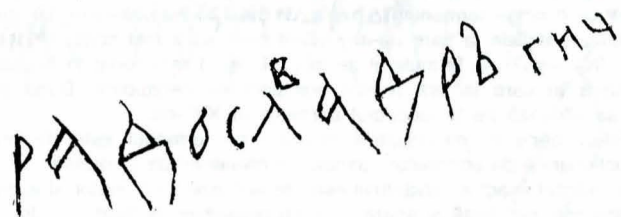


Fig. 5.

²¹ Pentru el cf. p. 2 și nota 7.

²² Cf. supra nota 20.

²³ Cf. *Istoria României în date, loc.cit.*; precizăm că un voievod Alexandru – Alexandru Aldea – s-a aflat în scaunul țării la 1431–1436, însă înainte de un Basarab voievod (cf. *ibidem*).

²⁴ Cf. *ibidem*; relevăm că alți voievozi cunoscuți în sursele timpului sub numele *Basarab*, au fost Basarab al II-lea (1442–1443), Basarab cel Bătrân-Laiotă (1473, 1474, 1475–1477 – cu întreruperi) și Basarab cel Tânăr-Țepeluș (1477–1482 – cu întreruperi), personaje mai puțin semnificative pentru istoria Curtii de Argeș.

²⁵ Cf. și P. Chihaiia, *op. cit.*

²⁶ Urmele unor grafite se mai disting în apropierea numelui Radoslav, în partea dinspre vest.

²⁷ Iscălitura, aflată în plan inferior, aparține probabil, tot celui menționat mai înainte.

(Radoslav), urmat de iscălitura: **СТА[И]Ч[У]** (Sta(n)ci[?]), apoi în zona inferioară de numele: **ДИАКОН КОСТА[И]Н**²⁸ (Diacon Constan[din]?). În spațiul de deasupra numelor *Radoslav* și *Drăghici*, relevate mai sus, apare semnătura: **ГРАМАТИКЪ МИХАИЛЬ**²⁹ (+ gramaticul Mihail).

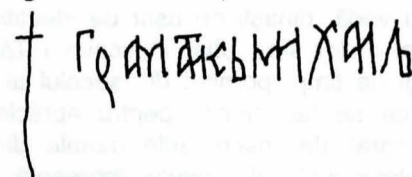


Fig. 6

În planul următor se distinge apoi înscrisul în limba greacă, dar cu litere chirilice: **ГРАМАТЪ [ΙΚΟΣ] КОСМА**³⁰ (+ gramaticul Cosma), deasupra căruia se mai poate descifra, parțial, inscripția: **ТОΛΟΦΟΥ**³¹ iar în zona superioară a acesteia este figurat formularul slavon cu referire la alegerea gramaticilor *paraclisiarhi*, redat mai înainte³².

În câmpul ascendent se profilează apoi unul din grafitele ce pot fi datate din spre mijlocul secolului al XV-lea – veac XVI început, datorat lui: **Боричъ**³³ (Buicea), alături de care, spre vest, și-a înscris numele: **пис Козма(?)**³⁴ (a scris

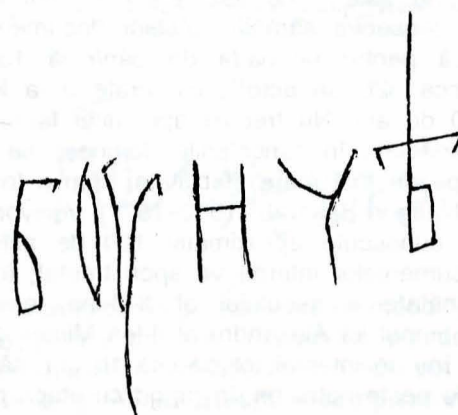


Fig. 7.

Cozma?), iar către latura estică apare însemnarea murală: **ПОМѢНИ, Г(ОСПО)ДИ, ШЕРБА[И]...**³⁵ (pomenește, Doamne, Șerba[n] ...acesta din urmă aparținând, probabil, perioadei din spre sfârșitul secolului al XVI-lea – veac XVII primele decenii.

²⁸ Relevăm că în zona în care a fost refăcută tencuiala, de la limita numelor amintite, a fost adus la lumină, cu prilejul lucrărilor de restaurare întreprinse în 1992, un grafit înscris pe rostul dintre cărămizi relevând, probabil numele: **МАНЪ** (...Manea?...), databil din vremea ce a premers executarea picturii în sec. al XIV-lea.

²⁹ În spațiul de deasupra numelui Mihail și până către acela al lui Kosma, din planul superior, se desfășoară un motiv liniar.

³⁰ Grămăticul s-a iscălit probabil, către ultimele decenii ale sec. XVI – prima jumătate veac XVII; el a folosit la înscrierea numelui său și o siglă grecească, litera „m” (m). De o parte și de alta a semnăturii lui, către vest și spre marginea de la est, se mai disting fragmente de inscripții amintind de: **ПАРАКЛИС[И]А[РХ]** (... paraclisiarh...), atribut ce se repetă către est **ПАРАКЛИС[И]А[РХЪ]** (... paraclisiarhul), urmat de inscripția : **пис грама[ТИКЪ]** (a scris gramaticu....)

³¹ Literele figurate aici sunt: **ΟΥΓΡ** (ou g p r). Iscălitura se alătură celor din veacul al XVI-lea.

³² Cf. supra, nota 14.

³³ În partea inferioară a numelui său și al celui ce urmează se mai disting fragmente dintr-un grafit **ПАРАКЛИС[И]А[РХЪ]** (paraclisiarhul).

³⁴ Deasupra iscăliturii sale și a numelui lui Buicea a fost sgrăfitată o altă însemnare murală, parțial lizibilă: **ПАРАКЛИС[И]А[РХЪ]... ВЛАДОВОИВОДА?** (... paraclisiarh Vlad voievod?), care, după grafie și locul unde se află înscrisă ar putea aminti de Vlad cel Tânăr (1510–1512).

³⁵ Inscripția este înscrisă într-un segment de cerc, după o unică practică întâlnită aici. În partea de sfârșit, literele figurate, greu lizibile, par a indica lectura incertă: **ВОИВОДА** (voievod), cu referire la Radu Șerban? (1602–1610).

³⁶ Pentru acest onomastic cf. și N. A. Constantinescu, *Dictionar onomastic românesc*, București, 1963, p. 238 și 395, cu referire la numele Cilibiu, din care derivă.

Continuând prospectarea inscripțiilor din nordul nișei, în zona de deasupra figurează un: **пис Цалапи**³⁶ (a

Fig. 8.

scris Țalapi), mărginit spre vest de însemnarea ce aminteste de un: **Іермон(а)Ѡ**³⁷ (ieromonaf...), iar în planul superior de iscălitura lui: **Тоуашурь гр[аматик]**³⁸ (Tudor

Fig. 9

gr[ămătic]), mărturii care se situează de asemenea în secolul al XVI-lea. În dreptul lor, către est și-a sgrafitat numele Ilie grămăticul, menționat deja³⁹.

În plan ascendent se înscriu informațiile epigrafice din domniile lui Basarab voivod și Alexandru vodă, asupra cărora am stăruit mai înainte⁴⁰, ca și semnătura gramaticului Gherghe relevată și ea.⁴¹

Fig. 10.

Către zona superioară, printre ultimele grafite, poate fi întâlnit și acesta: **† азъ писах Стоино**⁴² († am scris eu, Stoico), databil tot din secolul al XVI-lea, inscripție urmată apoi de iscăliturile – din veacul al XVII-lea – ale clericilor și ele înfățișate în paginile precedente⁴³.

Spre deosebire de numărul mai mare de însemnări murale prezente pe latura nordică a nișei, pe cea de la sud sunt înscrise doar 13 nume, din rândul cărora nouă au putut fi descifrate cu certitudine⁴⁴. Ele amintesc și aici de grămăticii: **пис граматикъ АѠмитри** (a scris gramaticu Dimitri) și: **пис граматикъ Вль...**⁴⁵ (a scris gramaticul Vlă...), de preoți și diaconi și anume: **поп(а) ИѠрѠа**

(popa Chirca)⁴⁶, prelatul; **ЛОПЬ ИАНВ**⁴⁷ (popa lianev), apoi: **АѠмикон КостанѠин**⁴⁸ (diaconul Costandin).

Alte câteva semnături ne mai amintesc de un **СамѠнѠ**⁴⁹ (Samsan), de: **Стни**⁵⁰ (St[ă]ni), ca și de iscăliturile: **пис АѠмитри**⁵¹ (ascis Dimitri) sau: **пис НенѠ**⁵² (a scris Nenu).

Stăruința pentru a descifra toate aceste mărturii epigrafice, de a le încadra într-o dimensiune temporală, ar putea conduce la identificarea măcar a unora dintre ele. Există însă impedimente, cu deosebire pentru onomasticele întâlnite adesea în apelativele răspândite pe arii largi ale țării, datorită faptului că în intervale relativ scurte de vreme apar diferiți dregători sau clerici omonimi. Iar în ceea ce-i privește pe grămăticii slujitori la lăcașul domnesc argeșean, ca *paracclisiarhi*, identitatea lor nu poate fi stabilită decât în raport cu mediul de viață în care s-au aflat. În pofida investigațiilor întreprinse în sfera izvoarelor interne, pentru această categorie de slujbași, prezenți la Curtea de Argeș, nu am găsit informațiile necesare identificării lor.

Dacă avem însă în vedere unele referiri documentare la localnici din vechea reședință domnească, atunci, anumite analogii ar trebui dezvăluite. Sub forma probabilității, relevăm, spre pildă, o atare corespondență între numele celui ce s-a semnat pe latura de la nord a nișei și „Radoslav“, de la „Argeș“, atestat la 1526 august 29⁵³. Tot astfel „Țalap“ și-ar putea găsi o identitate în rândul diacilor, grămăticilor și logofeților de cancelarie, din anii 1528–1568⁵⁴. O posibilă apropiere între pisarul Gherghe, care se iscălea în luna „andrea“, și scriitorul omonim al cărților domnești din 1542 februarie 20, de la Curtea de Argeș⁵⁵, trebuie avută, de asemenea în vedere. Lipsiți de repere sigure nu vom stărui asupra acestui aspect, mai greu de elucidat în stadiul actual al investigațiilor noastre.

Toate însemnările murale din deschiderea axului central al timpanului de vest al naosului și în special prezența grămăticilor *paracclisiarhi* și a preoților fac dovada, de necontestat, a unei activități ce se desfășura în amintitul spațiu. De la nivelul nișei de aici, se putea trece ținând seama de trebuințele bunei desfășurări a serviciilor liturgice, în încăperea clopotelor, ceea ce vădește caracterul ei funcțional. Dar, informația epigrafică supusă cercetării de față ne dezvăluie, totodată, legăturile și interesul contemporanilor pentru fundația domnească de inestimabilă valoare, din Curtea de Argeș. Ea se însumează datelor, dintr-o perioadă mai puțin cunoscută a lăcașului, contribuind astfel la lărgirea cadrului investigațiilor privind trecutul vechii ctitorii.

³⁶ Pentru acest onomastic cf. și N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p. 238 și 395, cu referire la numele Cilibiu, din care derivă.

³⁷ Lectura numelui nu a putut fi încă restituită.

³⁸ Cel ce s-a iscălit aici este posibil să fie identic cu gramaticul și *paracclisiarhul*, autor al însemnării murale din domnia lui Alexandru voievod.

³⁹ Cf. p. 2 și nota 7.

⁴⁰ Cf. p. 5 și Pl. I, fig. 3–4.

⁴¹ Cf. p. 2 și nota 5.

⁴² El se semnează și în partea inferioară a acestui grafit, astfel: **М ПИС СТОИНО** (și a scris Stoic[o]).

⁴³ Să se vadă p. 2, fig. 1–3.

⁴⁴ În alte cazuri, grupurile de litere existente nu ne-au îngăduit să restituim o lectură, de pildă siglele „M N N“, apoi „T a“ sau „I I D R“, ce precede semnătura lui „Dimitri“; în acst ultim caz am putea accepta lectura „INDR[EA]“, formă derivată din popularul „Andrea“ – decembrie.

⁴⁵ după grafie se situează în rândul grafitelor din veacul al XVI-lea.

⁴⁶ Prelatul, cum am mai amintit, s-a iscălit și pe latura de la nord a nișei (cf. p.233)

⁴⁷ El se semnează și în partea inferioară a numelui acum relevat și anume în forma **ПО[ПА] ИАНВ** (popa lan<e>v, grafit databil din secolul al XVII-lea.

⁴⁸ Iscălitura databilă după mijlocul secolului al XVII-lea.

⁴⁹ În dreptul său, către vest, se mai disting urmele unui grafit, acum ilizibil.

⁵⁰ Probabil, formă derivată a numelui Stan.

⁵¹ Nume ce se încadrează – după grafie – vremii de după mijlocul secolului al XVII-lea. El este precedat de siglele care ar putea sugera lectura „INDR[EA]“ – decembrie (cf. supra, nota 44).

⁵² În partea superioară a literelor „НѠ(ну)“, este figurat un (ea); iscălitura se încadrează veacului al XVII-lea, către mijloc.

⁵³ Cf. *DRH*, B, III, p. 56.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 58, 96, 182, 183, 194, 204; *ibidem*, V, p. 352.

⁵⁵ *Ibidem*, IV, p. 150 și 151–152.